

Матеріали I Всеукраїнської наукової конференції «Освітні та наукові виміри природничих наук» (м. Суми, 8 грудня 2020 р.). – Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка), 2020. – С. 179-181.

**НАУКОВИЙ СПАДОК А.О. ПОТЕБНІ (1870-1919): НЕОПУБЛІКОВАНІ
МАТЕРІАЛИ ТРЕТЬОГО ТОМУ МОНОГРАФІЇ «ГРИБНЫЕ ПАРАЗИТЫ ВЫСШИХ
РАСТЕНИЙ ХАРЬКОВСКОЙ И СМЕЖНЫХ ГУБЕРНИЙ»**

Чвіков В.С., Худич А.С.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

e-mail: chvikov.vladislav@gmail.com

Двадцять третього травня 2020 р. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна відзначив пам'ятну дату – 150 років зі дня народження всесвітньо відомого міколога та фітопатолога – Андрія Олександровича Потебні, що працював в університеті наприкінці XIX – початку XX ст.

А.О. Потебня є одним з представників найстарішої в Україні мікологічної школи, що почала формуватися в Харківському університеті з моменту його відкриття у 1805 р. Під впливом вчителя, професора Л.В. Рейнгарда, А.О. Потебня зацікавився грибами ще у період навчання в університеті і вже на 3 курсі видав свою першу публікацію – літографічний курс «Морфология и систематика спорових растений (Мухомycetes et fungi)» [1, 2, 6]. Після закінчення навчання А.О. Потебня тривалий час працював у філоксерному комітеті в Бессарабії, а потім – фітопатологом у Нікітському ботанічному саду. У 1903 р. він повернувся до Харківського університету вже у якості викладача. Його викладацьку і наукову роботу на кілька років переривала русько-японська війна, куди А. О. Потебня був мобілізований [1, 2, 6].

Під час роботи в університеті А.О. Потебня викладав курси присвячені мікробіології та хворобам рослин. У 1913 р. він заснував Відділ Фітопатології Харківської Обласної Сільськогосподарської Дослідної Станції та працював там

у ролі завідуючого [6]. Згодом ця станція перетворилася на низку регіональних наукових та навчальних установ аграрного профілю.

Наукові інтереси А.О. Потебні були зосереджені на вивченні різноманіття, особливостей життєвого циклу, морфології та систематики сумчастих грибів, переважно фітотрофних [6]. До його наукового спадку входять 49 наукових публікацій. Його дисертація «К истории развития некоторых аскомицетов: *Mycosphaerella*, *Gnomonia*, *Glomerella* и *Pseudopeziza*» (1908 р.) була присвячена питанням класифікації та встановленню спорідненості між анаморфою та телеоморфою сумчастих грибів [6].

Результати багаторічної праці А.О. Потебні по вивченню грибів Слобожанщини були узагальнені в трьохтомній монографії «Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний». Перший том був присвячений бактеріям, амебоподібним організмам та, так званим, нижчим грибам [3]. Другий том надає інформацію про голосумчасті, борошнисторосяні гриби та дискоміцети [4]. Але третій том А.О. Потебня не встиг завершити та опублікувати, через жовтневий переворот 1917 р. та передчасну смерть у 1919 р. [1, 5].

Протягом багатьох років неопублікований рукопис зберігався в архіві кафедри, а потім в фондах Центральної наукової бібліотеки ХНУ. Нещодавно він був оцифрований та розміщений в депозитарії Харківського національного університету і тепер будь-який вчений має доступ до цих матеріалів [5].

Третій том присвячений «піреноміцетам» (в тогочасному розумінні меж групи). На початку рукопису надається опис морфологічних ознак піреноміцетів, особливостей їх спороношення та принципів класифікації. Фактично, ця частина є літературним оглядом з критичними зауваженнями автора. Більша частина тексту монографії являє собою опис таксонів, що були знайдені на території Харківської та суміжних губерній [5].

В цілому у роботі наводиться близько двохсот знахідок грибів, які зараз належать до порядків *Hypocreales* Lindau, *Phyllachorales* M.E. Barr, *Dothideales* Lindau, *Sphaeriales* Dumort., *Sordariales* Chadeff. ex D. Hawksw. & O.E. Erikss.,

Trichosphaeriales M.E. Barr, *Venturiales* Y. Zhang et al., C.L. Schoch & K.D. Hyde, *Xylariales* Nannf., *Chaetosphaeriales* Huhndorf, A.N. Mill. & F.A. Fernández, *Melanosporales* N. Zhang & M. Blackw., *Amphisphaeriales* D. Hawksw. & O.E. Erikss., *Pleosporales* Luttr. ex M.E. Barr, *Mycosphaerellales* P.F. Cannon, *Capnodiales* Woron., *Diaporthales* Nannf., *Valsaria* Jaklitsch, K.D. Hyde & Voglmayr, *Calosphaeriales* M.E. Barr, *Botryosphaeriales* C.L. Schoch, Crous & Shoemaker. Рукопис містить оригінальні наукові ілюстрації деяких представників [5]. Більшість гербарних зразків грибів, на які посилався А.О. Потебня у монографії досі зберігаються у фондах Наукового мікологічного гербарію CWU (Мус), що робить можливим проведення їх таксономічної ревізії.

Роботу виконано під керівництвом к.б.н., доцента кафедри мікології та фітоімунології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Список використаних джерел

1. Cybertruffle's Fungal Valhalla [Електронний ресурс]. URL: <http://www.cybertruffle.org.uk/valhalla/index.htm> (дата звернення: 24.11.2020).
2. Гамалія В.М. Внесок А.О. Потебні у розвиток вітчизняної фітопатології // Наукові записки з української історії. – 2011. – Вип. 21. – с. 159-1633.
3. Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Вып. I: Бактерии, амёбовидные организмы и низшие грибы. – Харьков: Изд-во фитопатол. отдела ХОС-ХОС, 1915. – 120 с
4. Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Вып. II: Голосумчатые, мучнисторосые и дискомицеты. – Харьков: Изд-во фитопатол. отдела ХОС-ХОС, 1916. – 52 с.
5. Потебня А.А. Грибные паразиты высших растений Харьковской и смежных губерний. – Вып. III: Пиреномицеты, 1916 (неопублікований рукопис) [Електронний ресурс]. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/4364>
6. Страхов Т.Д. Андрей Александрович Потебня (1870-1919) // Болезни растений. Вестник Отдела Фитопатологии главного Ботанического Сада СССР. 1929. №1-2 (18). С. 1–10.